

Co přinesla mezinárodní konference AZ o lokalizaci?:

Ilona Švihlíková a Zbyněk Fiala

U nás nic? Všude čteme, jak se v zahraničí daří družstevnictví, potravinové a energetické soběstačnosti, lidovým jídelnám a dalším formám ekonomické lokalizace, ale co u nás? U nás opravdu nic? Ano, skoro nic.

To byl stav myslí, když jsme se rozhodli, že se věci začneme systematicky věnovat. Bylo jasné, že napřed se musíme podívat, kde jsou hlavní bariéry. Když se podaří přesně formulovat, čím se naše země liší, a ukáže se, že záleží jen na rozhodnutí politiků, zda to změnit, budou konkrétní politické požadavky tím nejužitečnějším, co můžeme pro družstevnictví a lokalizaci udělat.

Tak se začala připravovat mezinárodní konference Alternativy Zdola a Nadace Rosy Luxemburgové s podporou frakce GUE/NGL Evropského parlamentu na téma Lokální a družstevní způsoby hospodaření jako progresivní vize. A nyní už máme tuto první konferenci za sebou. Proběhla 9. října v Praze a prakticky hotov je i sborník přinášející hlavní myšlenky jednotlivých vystoupení.

Nabízíme úvodní text sborníku, který vysvětluje téma a shrnuje průběh jednání.

Proč nám tolik záleží na lokalizaci a družstevnictví?

Nejde o něco okrajového, co nám ve sbírce chybí. Je to existenční problém. Česká ekonomika je krajně nevyvážená ve směru zahraniční závislosti a má příliš jednostranné zaměření výroby a převahu podniků jednoho typu. To všechno znamená neúměrné riziko při sebemenším výkyvu zahraniční poptávky. Jsme chmýřím v poryvech globální konjunktury. Podbízíme se v závodech ke dnu, abychom udrželi pozornost investorů alespoň tím, že jsme laciní.

Přitom existuje výhodnější obrana. Polsko nezažilo hospodářský pokles za finanční krize, protože tam hraje větší roli domácí výroba pro domácí spotřebu. Nám zatím chybí protiváha velkých zahraničních kolosů, které nejvíc zajímá vývoz zisku ze země. Proto potřebujeme promyšlenou státní podporu a příznivý ekosystém pro ekonomiku krátkých vzdáleností, malé a střední podniky využívající místní zdroje pro potřeby regionu. Takový program nemusí být drahý, ale vedle peněz potřebuje také dobrou vůli a trochu statečnosti při soubojích s velkými zájmy.

Úplně zadarmo je pak prvek, který dělá zázraky, zmnožuje malé peníze přímo před očima. Spočívá v dohodě na takovém fungování místní ekonomiky, aby běhala v uzavřených smyčkách. Výrobce nachází protistranu na dosah ruky a peníze, které utrží, vydá jen o pár kroků dál. Místní výdaje jsou zároveň místním příjmem, takže každá koruna, která takhle zakotví, obíhá opakovaně, zmnoží se, působí multiplikačně, jako by přizvala početné příbuzenstvo. V takových podmínkách lze zapojit i alternativní /doplňkové/ místní měny.

Organizačním základem takového uspořádání jsou obvykle družstva a komunitní podniky. Politickou kostru obstarává participace, široká spoluúčast občanů při vyjednávání takové společné vize i při její realizaci. Hodně se využívá metod přímé demokracie.

Nejde o pouhou teorii. Už to lze leckde vidět, třeba v Německu (Schönau) nebo Rakousku (na konferenci byla zastoupena oblast Waldviertel v dojezdové vzdálenosti bicyklu statné důchodkyně z Českých Budějovic). A jestliže dva regiony, které se vzájemně vidí, mají tak odlišné možnosti, nehledejme rozdíly v přírodních podmínkách, ale v hlavách.

Někde stojí v cestě předsudky, někde neznalost, někde skryté zájmy těch, komu se podařilo monopolizovat náš život. Hory nejde odsunout, ale hlavy lze vyvětrat a osvětit.

Co jsme se dozvěděli? Podstatná byla tři zjištění. První – i v tom Německu a Rakousku, kde dnes obdivujeme oslnivý úspěch energetického družstva nebo nového typu družstevnictví, začínali v situaci, kdy nic nejde. Pomohlo jim, že si to zpočátku neuvědomovali, jinak by to možná vzdali. Ale nedali se, až našli zcela nové cesty.

Zadruhé, klíč k většině řešení je v malých etických bankách, ve kterých leží peníze místních lidí i vzdálenějších nadšenců a jejichž hlavním smyslem není vydělávat, ale sloužit lidem v regionu. Tohle nemáme, ale nutně to potřebujeme. V jistém smyslu jde o standardní finanční ústavy, jen s delším časovým horizontem. Jejich trpělivé peníze nakonec budou vynášet, protože v ekonomice nakrátko ubude prostředníků, kteří chtějí svůj díl.

Družstva, která jsou pro takové hospodaření nejvhodnější, mají zároveň vyšší produktivitu, jsou odolnější, je v nich nižší míra nerovnosti a mohou se spoléhat i na něco, co peníze nezaplátí, vztah ke komunitě. Takovému regionu se prostě bude dařit líp.

Třetí zjištění je ještě podstatnější. Koncept sociální a solidární ekonomiky, kam tyto úvahy patří, má mohutné světové zázemí. Všechny zkušenosti a znalosti lze sdílet v síti RIPESS. Jak nás informoval evropský koordinátor hnutí Jason Nardi, tato „síť sítí“ chce tématu věnovat příští Světové sociální fórum v Barceloně. Zároveň jsme se dozvěděli, že mnohé věci, nad kterými jsme bezmocně báдали, už jsou zpracovány v knihovně <http://socioeco.org>.

Smyslem konference tedy bylo posbírat zahraniční zkušenosti, konfrontovat je se situací u nás a dohodnout se na tom, co třeba požadovat po našich politicích. Ten poslední bod by však vyžadoval další konferenci, na kterou určitě dojde. Zatím zazněly jen úvodní návrhy bez příležitostí k podrobnější debatě.

Nejprve ty zahraniční zkušenosti. O vzniku nového družstevního hnutí v Rakousku informoval **Christian Pomper**, zástupce družstevního uskupení GEA Mama eG a družstevního svazu Rükcenwind.coop. Členství v takových svazech je v Rakousku povinné, proto i nové družstvo ve Waldviertelu jednalo o vstupu do některého ze dvou existujících. Rozhovory s tímto svazem se však ukázaly být velice frustrující a v mnoha aspektech nebyly zrovna kooperativní, vzpomíná Pomper, a tak vznikla myšlenka založit svaz nový, Podpůrný svaz pro všeobecně prospěšná družstva. Vedle toho vznikl družstevní holding, který nabízí členům centrální služby. Zajímavý je zejména digitální segment podnikání těchto nových družstevníků, který klade důraz na podporu lokální ekonomiky a malých a středních firem s vysokou přidanou hodnotou IT služeb. Důležitými oblastmi jsou digitalizace, alternativní způsoby financování (kooperativní crowdfunding) a kryptoměny (založené na technologii blockchain).

Německý úspěšný příklad energetického družstva Schönau představila jeho mluvčí **Tanja Gaudian** a popsala, jak se tam demokracie dostává na trh s elektřinou. Na začátku byl pouhý občanský odpor po katastrofě v Černobyli, lidé nechtěli kupovat elektřinu z jaderných zdrojů. To jim regionální distributor odmítl zaručit, a tak využili příležitosti, která se naskytla v trochu dezorientované fázi liberalizace energetického trhu a po vítězném referendu koupili distribuční společnost společnými silami. Síť je napájena obnovitelnými zdroji energetického družstva. To už překročilo cíle soběstačnosti a prodává i zákazníkům mimo region.

Tím jsme se přesunuli k domácí situaci. **Martin Mikeska**, mluvčí Komory obnovitelných zdrojů (KOZE), přednesl návrh z oblasti energetické demokracie, který by pomohl lokální ekonomice i naplnění mezinárodního závazku ČR ke zvýšení podílu obnovitelných zdrojů energie. Kdyby měli investoři do energetických projektů, jako jsou třeba větrné elektrárny, povinnost nabídnout určitý podíl, třeba 30 procent, místním lidem a obci, mohli by počítat se mnohem vstřícnějším postojem veřejnosti. Na Západě se už celé dekády prosazují takové energetické komunity, dobrovolné svazky občanů, obcí, případně místních podnikatelů. Chystaná novela Zákona o obnovitelných zdrojích už počítá se zavedením práv a povinností pro tyto komunity a energetické samovýrobce a nová evropská směrnice bude bránit jejich diskriminaci. KOZE navrhuje, aby komunitní a jiné malé projekty decentralizované výroby energie měly výjimku z aukcí, na kterých se bude rozdělovat podpora pro obnovitelné zdroje, protože nebudou schopny v konkurenci projektů velkých energetických skupin obstát.

Karel Polanecký, energetický expert Hnutí DUHA popsal existující domácí komunitní projekty obnovitelných zdrojů, které zatím mají daleko k bouřlivému rozvoji družstevní energetiky v zahraničí. Za první podmínku zlepšení stavu považuje obnovu podpory obnovitelných zdrojů. Pomohl by také příklad nějakého dobrého domácího družstva.

Obrovské podnikatelské příležitosti lokálních služeb zpracoval **Jiří Malík** ze Spolku Živá voda do pilotního modelu zásahů proti suchu. Je přesvědčen, že jejich propracovaný přístup je vhodný jak pro celou ČR, tak i EU. Zároveň je to obrovská příležitost pro sociální a solidární podnikání, protože zásahy jsou potřeba plošně, na obrovských územích. Kdyby se však postupovalo tradičně a začaly se vyjednávat tisíce grantů, globální oteplování nás dávno spálí, než se něco rozhodne. Proto by byl vhodnější jednotný grantový titul se státní administrací. Byl by nárokový pro všechny, kdo splní podmínky, a bez spolufinancování, se 100 procentní podporou. Proč? Ti, kdo se hrabou v hlíně a obnovují zátoky a tůně, obvykle žádné peníze nemají.

Ekonom **Miroslav Kerouš**, člen AZ, popsal konkrétní uspořádání členských práv a řízení v pelhřimovském výrobním družstvu DUP. Družstva by mohla využívat obecné podpory pro malé a střední podnikání. Té není moc, a je tu ještě jedna potíž. Hlavním problémem české vlády a jejích ministerstev je, že často i dobré záměry (např. podpora vývoje, rekvalifikace pracovních sil, podpora investic atp.) se v průběhu nastavování podmínek a procesů stanou předpisovým labyrintem, ve kterém se vyznají jen specialisté. Ty si musí malé a střední podniky zaplatit, nechtějí-li ztrácet čas a síly, jak těmto procesům porozumět.

Analýzu makroekonomických výhod družstevnictví shrnula **Ilona Švihlíková**. Bylo z ní zřejmé, jakou chybu představuje fakt, že právě u nás je tento segment systematicky podceňován a oslabován, snad jako součást současného modelu zahraniční závislosti. ČR nutně potřebuje posílit sektor menších a středních firem v domácím vlastnictvím. Struktury ekonomické demokracie, včetně zaměstnaneckého vlastnictví, jsou k tomuto účelu ideální.

V průběhu konference vystoupila také europoslankyně **Kateřina Konečná** a slíbila za svou frakci GUE/NGL další podporu a pomoc tomuto projektu.

O té charitativní složce, sociálním podnikání, jednal nedávno Evropský parlament, jak nás informovala **Klára Starostová**. Je vedoucí pracovnící kanceláře europoslance Jiřího Maštálky, který byl zpravodajem v této věci. V Evropském parlamentu panuje shoda, že je nutné vytvářet příznivé prostředí pro podporu sociálních podniků nejen proto, že vytvářejí nová pracovní místa pro ty, kdo nejvíce pociťují dopady krizí, jako jsou lidé se zdravotním postižením nebo nízkou kvalitací, ale také proto, že tyto podniky hrají nezanedbatelnou úlohu v oblasti sociálních inovací.

Z tohoto pohledu sociální podniky patří k hybným silám rozvoje sociálně a environmentálně udržitelného tržního hospodářství a evropského vnitřního trhu. Evropský parlament proto vyzval Komisi, aby na unijní úrovni zavedla „evropskou značku sociální ekonomiky“. Způsob, jak se k tomu Evropský parlament v souboji s Evropskou komisí dopracoval – neboť název klame, sám nemá pravomoc legislativní iniciativu – představuje docela napínavý příběh.

Možnosti a příležitosti rozvoje ekonomické demokracie na Slovensku rozebrala etnoložka **Eva Riečanská**, členka spolku Utopia, slovenského partnera AZ. Na Slovensku mají od května nový zákon o sociálních podnicích a sociálním podnikání, takže je možné zakládat podniky, které nejsou orientované primárně na zisk. Důležitá je podmínka pro státní podporu, vyžaduje totiž zavedení zaměstnanecké participace.

Poslední část jednání se soustředila na strategický výhled družstevnictví a lokalizace. Vizi Alternativy Zdola přednesl novinář **Zbyněk Fiala**. Zapadá víceméně do rámce, který je rozvíjen na mezinárodní úrovni, mohli jsme konstatovat, když jsme vyslechli teoretický výklad klíčového hosta konference, kterým byl **Jason Nardi**, evropský koordinátor RIPESS, Europe.

RIPESS, kterou už jsme v tomto textu zmínili, je Interkontinentální síť na podporu ekonomiky sociální solidarity a shromažďuje všechny zkušenosti z nejrůznějších národních i mezinárodních projektů. Název této sítě trochu krkolomně propojuje sociální ekonomiku, vnímanou jako charita, se solidární ekonomikou, která už má transformační cíle a usiluje o polidštění kapitalismu. Základem je participativní demokracie a utváření ekonomických vizí, ve kterých vztahy mezi lidmi hrají důležitější roli než vztahy zboží. Klíčové je, že nemusíme sami znovu vymýšlet trakař, protože RIPESS má podchycené, zpracované a utříděné všechny progresivní koncepty lokalizace a družstevnictví, které se ve světě vyskytují. Ale to už je téma, kterému se můžeme věnovat někdy příště.

Doc. Ing. Ilona Švihlíková, Ph.D. (*1977), ekonomka. Absolvovala VŠE, obor mezinárodní obchod. Profesionálně se věnuje tématům souvisejícím s globalizací a politické ekonomii. V roce 2010 založila Alternativu Zdola. Členka výboru Alternativy Zdola.

PhDr. Zbyněk Fiala (*1946), novinář, absolvent FŽ UK. Působil v rozhlasu (ČsRo), televizi (ČT - Nedej se!), denících (Mladá fronta, Zemědělské noviny, Právo), týdenících (Ekonom, Literární noviny) i měsíčníku (Zdraví) a na webu (Vaše věc). Člen výboru Alternativy Zdola.